

№ 13

30 მ ა რ ტ ი 1914 წ.

მიიღება ხელის მოწერა

წლიური ფასი

== 3 მან. ==

ყოველ კვირეული საზოგადო-მკონო

მიური და სალიტერატურო შურონალი

წლიწადი მისამე

ცალკე ნომერი 5 კპ

რედაქცია ღიაა 9-3 საათ.

მისამართი: თბილისი, გაბაევსკი პერ. № 3 რედაქცია „კლდე“. დეპეშისა: თბილისი კლდე.

ს ა რ ჩ ე ვ ი:

1. არჩილ ჯორჯაძე და დეკანდელი მომენტი.
2. სსჭირო ორგანიზაცია.—დ. კახელია.
3. აირია მონასტერი.—*—სა.
4. არა ამის სოფლისკანი არს.—(მოთხოვნა) თარგმ. ირ. სონღულაშვილისა.
5. ზასუხი „სსხალხო გაზეთს“.—რ. გ—ესი.
6. ჰრესა.
7. უკანასკნელი ამბები.
8. ძვირფასი სამარე.—ეკალისა.
9. ბიბლიოგრაფიას.
10. ჩეენი ფოსტა.

მიიღება ხელის მოწერა 1914 წ.

ყოველ კვირეულ საზოგადო-მკონომიურ

და სალიტერატურო შურონალ

„კლდე“-ზედ.

ფ ა ს ი:	1 წლით.	.	.	.	.	.	3 მან.
	6 თვით.	.	.	.	.	.	2 მან.
	3 თვით.	.	.	.	.	.	1 მან.

ცალკე ნომერი ყველგან 5 კპ.

არჩილ ჯორჯაძე და დღევანდელი მომენტი

საერთო მოქმედების ნიადაგი *)

I

«ჩვენი საზოგადოება ჯგუფებად დაიყო. რასაკვირველია ამ ჯგუფების დაბადებას თავისი საძირკველი თვით საზოგადოებაში, ხალხის მატერიალურ ცხოვრებაშივე აქვს. მიწის მფლობელი, მიწის მომქმედი, მრეწველი, ვაჭარი და დღიური მუშა ერთ-ერთმანეთის ეკონომიურ წინააღმდეგობაში სცხოვრობენ. ამას ვერ უარვყოფთ. მხოლოდ, ამის და მიუხედევად, ჩვენსავე საზოგადოებაში იმგვარი მოვლენანიც არსებობენ, რომელნიც არამც თუ ასუსტებენ ამ წინააღმდეგობას, არამედ ჰბადავენ ნიადაგს მოკამათე ჯგუფების საერთო პრაქტიკულ მოქმედებისათვის. ეს მოვლენანი გვასწავლიან, რომ საქართველო იმ ისტორიულ ხანაში ჩადგა, როცა საზოგადოების და ხალხის დაყოფა და დაქუცმაცება კი არ გვესაჭიროება, არამედ იმისი გამთელება და გაერთება.»

ჩვენ გვსურს დავასახელოთ სამი უმთავრესი საკითხი ჩვენის ცხოვრებისა, რომლის გარკვევაში ჩვენს მოპირდაპირე დასებს საერთო მოქმედება შეუძლიანთ. ჩვენ სახეში გვაქვს: ა) ქართველი ენის დაცვა ბ) ქართულ ვაჭრობა-მრეწველობის შექმნა და გ) ქართულ მეურნეობის ქართველთა ხელში შერჩენა.

ჩვენ აქ ბანალურ აზრების გამეორებას არ შევუდგებით იმის შესახებ, რომ სამშობლო ენა გონების წარმატების აუცილებელი პირობაა და რომ სამშობლო ენის დაკარგვასთან ხალხს ეკარგება საჭირო ორგანო გრძნობების და იდეების გამოთქმისათვის. არც იმას ვიტყვი, რომ სამშობლო ენის და-

კარგვასთან ხალხს სიცოცხლე აკლდება, ცხოვრება ფერს და სისრულეს ჰკარგავს და რომ ამგვარ საზოგადოებაში მეცნიერებას და ხელოვნებას ადგილი არა აქვს, რადგან მეცნიერება მოითხოვს აზროვნების მოძრაობას. ხელოვნება კი გრძნობების და საზოგადოდ შინაგან ცხოვრების განვითარებას, უფროდ კი ყველა ეს იხუთება. ჩვენ მხოლოდ იმის თქმა გვინდა, რომ დროა რამე პრაქტიკული ღონისძიება შევიმუშავოთ, რათა გადავარჩინოთ სიკვდილს სამშობლო ენა და ამასთან ერთად მთელი ჩვენი ეროვნული ხასიათი.

თუ მართლა ჩვენს საზოგადოებაში სამი დასი არსებობს, აი ის პირველი საკითხი, რომელიც უნდა აერთებდეს ამ დასებს და რომლის განნარტებაში არც „დიალექტურ პროცესსა“ აქვს ადგილი და არც „ეკონომიურ მატერიალიზმს“.

მეორე საკითხი, არა ნაკლებად რთული და მნიშვნელოვანი, **ქართულ** ვაჭრობა-მრეწველობის შექმნის, წარმატების საკითხია. ბავრსა ჰგონია ჩვენში, რომ აი სწორედ ეს საკითხია ის, რომელმაც უაცილებლად ჩვენი საზოგადოება მოპირდაპირე ჯგუფებად უნდა დაჰყოს, და ეს დასკვნა უფრო იქიდან გამოჰყავთ, რომ სხვა ქვეყნებში სწორედ ამ ნიადაგზე თავს იჩენს კლასთა ბრძოლა. ჩვენის აზრით კი კაპიტალიზმის ზრდა-განვითარებამ საქართველოში, თანამედროვე პირობებში, **ნაციონალური** მიმართულება უნდა მიიღოს. საქართველოს ეკონომიური წარმატება, ქართველ ვაჭარ-მრეწველთა გამრავლება და მუშათა რიცხვის ზრდა ქალაქებში, კლასთა ბრძოლის ნიადაგად კი არ უნდა ჩაითვალოს, არამედ აუცილებელ პირობად ჩვენის ხალხის ნაციონალურ აღორძინებისა. ქართველი კაპიტალისტი *) ესე იგი ვაჭარი და მრეწველი, ქართველ მუშას კი არ უნდა დაეუპირდაპიროდ, არამედ იმ უცხო ტომის ელემენტებს, რომელთაც ხელში უჭირავთ აღებ-მიცემობის მონოპოლია. ქართველი მუშა, ასოთ-ამწყობია იგი, თერძი, მეჩემე თუ კარის დარაჯი, ამავე ეროვნული აზრით უნდა იყოს გამსჭვალული. მართალია, ამ სახით შესანიშნავად ვერ გაუმჯობე-

*) თხზულებანი ა. ჯორჯაძისა წიგნი მე 4. გვ. 7. კი წერიალი ეკუთვნის განსვენებულ არ. ჯორჯაძის კადასს; დაწერილია 1911 წელს. ვბეჭდავთ ამას, რადგანაც იგი შეტად დაასლოდეულები დღევანდელ მომენტთან, როდესაც ირგვევს და ისახება ხსალი შეჯგუფება, რომლის გარშემო ასეთი შესლა-შეჯგუფება გამართული. იქნება ეს წერიალი ცოტათი გამოაფხიზლებს იმათ, ვისაც აქამდის დარჩენილი ჰქონდათ საზოგადოებრივ აზრის შესაქმნელი ბურთი და მოედანი. და „სოციალისტური“ წრამუღათი გააქვთ და გამოაქვთ ქვეყანა... რედ.

*) დიდის შიშით ვხმარობთ ამ სიტყვას— ისე ცოტანი არიან ჩვენში ისინი, ვისაც კაპიტალისტებს ეძახიან. ა. ჯ.

სდება რამდენიმე ხნის განმავლობაში იმისი მატერიალური მდგომარეობა, რადგანაც ნაციონალურის იარაღით შრომისა და კაპიტალის წინააღმდეგობა ვერ აღმოიფხვრება, ხოლო ქართველი მშრომელი ხალხი იძულებულია თავისი კერძო კლასიური ინტერესი საერო ინტერესზე დაბლა დააყენოს და მით დაამტკიცოს თავისი ეროვნული თვით-ცნობიერების სიმწიფე. ჩვენთვის ფულიანი კაცები საქირონი არიან, რადგანაც უფულოდ ჩვენ ვერ ვაწარმოვებთ ჩვენი გვიყნის სიმდიდრეს, რადგან უფულოდ ჩვენ ვერ ვახერხებთ ვერავითარს ქართულს საზოგადო საქმეს - თეატრია იგი, წერა-კითხვის საზოგადოებაა თუ გამომცემელი საზოგადოება. ჩვენთვის საქირო არის ქალაქებში შეგროვილი და გამრავლებული ქართველი მუშახალხი, რომელიც შექმნის ნიადაგს ჩვენის ერის ეკონომიურ ევოლიუციისათვის.

მესამე საკითხი ამავე ხასიათისაა. ქართული მიწის მფლობელობა ამ ჟამად დიდ განსაცდელშია. ჩვენი თავად-აზნაურობა, რომელიც მიწად-მფლობელი წოდება იყო ჩვენში, თანდათან თავის მამულებსა ჰკარგავს. ჩვენი ბანკები, მიწად-მფლობელობის სასარგებლოდ დაარსებულნი, იმის მტრად გადაიქცნენ, რადგან მამულების გაყიდვის პროცესი დააჩქარეს. ფული, გამოღებული მამულის გირაოთი და არ მოხმარებული მამულის საქიროებისათვის, სწორედ ის უღმობელი დამარღვეველი ძალაა, რომელმაც წოდებრივ მიწად-მფლობელობას საქართველოში ბოლო მოუღო. მხოლოდ ვის უნდა ჩაუვარდეს ხელში ის მამულები, რომელნიც ჩვენს თავად-აზნაურობას ეკარგება? იქნება ჩვენ იმის ცდაში უნდა ვიყოთ, რომ დავეხმაროთ თავად-აზნაურობას და რამე ღონისძიება ვიხმაროთ, რომ შევარჩინოთ მამული და თავისი წოდებრივი ხასიათი? ჩვენი აზრით, ძალიანაც რომ გვდომოდა თავად-აზნაურობის აღდგენა, იგი უკვე წარსულს ეკუთვნის და მისი წოდებრივი აღორძინება შეუძლებელია. მიწად-მფლობელობა მხოლოდ იმით შერჩებად, ვინც მამულს ფულით ახერხებს, ე. ი. ვინც მრეწველობის გზას დაადგება. და რადგან ჩვენს თავად-აზნაურობაში ამ იარაღით შეიარაღებულნი პირნი ძალიან ცოტანი არიან, ამიტომ იმ საკითხმა, თუ ვის ხელში დარჩება ამოდენა ქართული მამული, ღრმად უნდა ჩავვაფიქროს და ავავცილოს ის შეცდომა, რომელშიაც ადვილად გავებმევით, თუ ამ მოვლენას დოქტრინის თვალთ შევხედეთ. ჩვენის აზრით, ჩვენ ყოველი ღონისძიება

უნდა ვიხმაროთ, რომ გასაყიდი მამულები ან ქართველმა გოგუცაობამ შეისყიდოს, ან კიდევ ქართველმა, მრეწველმა და საზოგადოდ იმათ, ვისაც მეტი ღონე აქვს გარეშე პირებთან ეკონომიურ ბრძოლისათვის. ასე რომ, მესამე პრაქტიკული საგანი, ჩვენ ცხოვრებაში წამოყენებული საგანია, რომლის განმარტებაშიაც ჩვენი შეერთებული ძალაა საქირო, საგანი ქართულ მიწად-მფლობელობის და ქართულ მიწად-მოქმედების დაცვისა.

შეიძლება ბევრი არ დაგვეთანხმოს იმაში, რომ ამ სამს საკითხთა გარკვევაში შესაძლებელი ყოფილიყო ჩვენი დასების საერთო მოქმედება. იქნება ჩვენს საზოგადოებაში იმისთანაღიც გამოჩნდნენ, რომელთაც არაფრად მიაჩნდეთ ქართული ერის დაკარგვა. ქართული ლიტერატურა ღარიბი არის, იგი არ აკმაყოფილებს განვითარებულ მკითხველს. ქართული ენა პრაქტიკულადაც საქირო არ არის, რადგან არავითარი საქმე ქართული ერის საშუალებით არ გაკეთდება, იტყვიან ისინი. ყველა ამაზე ერთი პასუხია. თუ ჩვენ გვსურს და ძალ-გვიძს სიცოცხლე, ჩვენ გავამდიდრებთ ქართულ ცხოვრებას და ლიტერატურას, ჩვენ შევქმნით ქართულ საქმეებს და თუ სიცოცხლე არა გვსურს, მაშინ, რასაკვირველია, დღეს ხვალ ვახრწნილ გვამად გადავიქცევით და ყოველივე, რაც შეადგენს ჩვენს ვინაობას, ჩვენს სულს, გაჰქრება და განიქარვება. მხოლოდ ქართველი ერი სიკვდილს არ აპირებს. და თუ მაინც და მაინც ჩვენ ინტელიგენციას და თავად-აზნაურობას საუკუნო განსვენება ჰსურს, ქართველ ხალხს, პირიქით, სიცოცხლის უნარი და მხნეობა ეტყობა. ყველა ეს კარგად უნდა ავწონ-დავწონოთ.

მეორეს მხრით, შესაძლებელია, ქართულ კაპიტალიზმის და ქართულ მეურნეობის საკითხის გარკვევაში ჩვენ დასთა შორის უთანხმოება და განხეთქილება გამოიწვიოს.

რათა ჩვენი აზრი ამ საგანზე უფრო ნათელი და მკაფიო გამოჩნდეს, ეტყვიან, ნორმალურ პირობებში ამ კითხვების განმარტვაც ნორმალურია, ე. ი. ეკონომიურ მოვლენათა გამოსარკვევად ეკონომიური კრიტერიუმია საქირო. საფრანგეთის კაპიტალისტთა და მუშათა შორის განხეთქილება მაშინ მოიპოვება, როდესაც შრომის და კაპიტალის წინააღმდეგობა გაჰქრება. ინგლისის ლენდ-ლორდებს, ფერმერებისა და სოფლის მუშათა შორის თანხმობის ჩამოვარდნა დამოკიდებულია წმინდა ეკონომიურ მიწად-მფლობელობის ფორმათა შეცვლაზე. ეკონო-

მიურ ანტაგონიზმის განსამარტავად ამ ერთა ცხოვრებაში ნაციონალურ პრინციპს არავითარი ადგილი არ უჭირავს. სულ სხვაა ჩვენს პირობებში აღძრულ ეკონომიურ კითხვების განმარტება.

ჩვენი საზოგადოება, შედის-რა სულიერ და ეკონომიურ წარმატებაში, ჰკარგავს თავის ერთგვარობას. სოფელი, რომელსაც ეკონომიური ევოლიუცია ამოძრავებს, ჰბადავს არა მარტო მიწის მომქმედს, არამედ ხელოსანსა: დურგალს, მქედელს, მეკრამიტეს და სხ., სოფელი ჰქმნის ცხოვრებისათვის საჭირო ნივთებს, რომელთა შემუშავებისათვის და გასასაღებად ჩნდებიან საჭირო აგენტები—მრეწველები და ვაჭრები. ვაჭრები და მრეწველები უმეტეს შემთხვევაში თავიანთ საქმეებს ქალაქებში აწარმოებენ, რის გამოთაც ქალაქების მცხოვრებთაც მრავალგვარი პროფესიები ებადებათ. **თანამედროვე ცხოვრებაში აუცილებლად საჭიროა, რომ ჩვენ დაქვევითებულ ერს თავისი საკუთარი ორგანოები ჰქონდეს ყველა ამ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისათვის** *). საღი ერის ზრდა, იმისი სიმძლავრე ვიწროდ არის დაკავშირებული იმაზედ, რომ მრავალგვარი იმისი მოთხოვნილებანი თვით ერის საშუალებითვე იყენენ დაკმაყოფილებულნი. რაც ჩვენ შეგვეხება, მაგას მოითხოვს არა ნაციონალური ეგოიზმი, არამედ დაღაბვრული სიმართლე და ერთა შორის მწვავე დამოკიდებულობის ნაცვლად თანასწორობის განმტკიცება. ნაციონალური ცხოვრების გამაგრება საჭიროა თვით ეკონომიურ წარმატების განმტკიცებისათვის.»

საჭირო ორგანიზაცია

როგორც წინა წერილში მოგახსენებდით, მიწის მომწყობ ორგანიზაციებს, საერთოდ თვალსაჩინო ადგილი უკავიათ პატარა დამოკიდებულ ერთა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. მათი მუშაობა, თუ იგი წესრიგინად მოწყობილია, მეტად საგრძნობელია თავის დადებითი შედეგებით და მასთან რასაკვირველია ფართოც, რადგანაც აგრარული საკითხი მრავალფეროვანია, რთული და გადაბმული მრავალ სხვა საეროზო საკითხებთან. ამითი

*) ეს ზარი შეტანიერულად არის დასაბუთებული Baton-ის წიგნში „კერი და კანობრობა“.

აიხსნება, რომ „ლატიშთა მიწის გასაუმჯობესებელი ბიუროს“ მუშაობაც, რომელზედაც ესლა გვაქვს საუბარი, ამ მრავალფეროვნობით ხასიათდება. იგი ანგარიშს უწევს ყოველ საკითხს, რომელსაც რაიმე დამოკიდებულება აქვს აგრარულ საკითხთან და ამ მხრივ პატარა საეროზო თვითმართველობის ფუნქციებსაც ასრულებს. რომ ეს უფრო ნათელი იყოს ჩვენთვის, გადავშალოთ მისი საყურადღებო ანგარიში — შედეგი ათი წლის საუცხოვო მოღვაწეობისა. *) რა გააკეთა და რას აკეთებდა ამ ხნის განმავლობაში „ლატიშთა მიწის გასაუმჯობესებელი ბიურომ“ თავის ქვეყანაში?

აგრარულ სფეროში ა) შეადგინა ტოფოგრაფიული გეგმები და დააფასა მიწები, რომელ მუშაობითაც მოამზადა სათანადო მასალები მომავალ მიწის ბეგარის რეფორმისათვის ოსტზეის გუბერნიებში. ბ) შეადგინა კარტოგრაფიული სამელიორაციო სტატისტიკა. გ) მოაწყო სამელიორაციო კრედიტი და აძლევდა სესხს: მდინარე წყლების სარეგულიაციოდ, სასმელ წყლის სოფლებში გასაყვანად, სარწყავ წყლების გამოსაყვანად, ქაობების დასაშრობად, მდინარის ნაპირების გასამაგრებლად და სხვა და სხვა. დ) აწვდიდა ცნობებს და ავრცელებდა ყოველგვარ ცოდნას მიწის გასაუმჯობესებელ დარგიდან — აწყობდა ადგილობრივ ენაზედ საუბრებს და სხვა. ე) აწყობდა ექსკურსიებს და გზავნიდა თავის მოსამსახურეებს და წევრებს ბიუროს მიწის დარგში პრაქტიკულ ცოდნის შესაძენად გერმანიაში, საფრანგეთში, ფინლანდიაში. ვ) მოამზადა მთელი კადრი ტენიკოსებისა, ინჟინერებისა, აგრონომებისა, მიწის მზომელ—ტაქსატორებისა და სხვა ამგვარი საჭირო სპეციალისტები სამშობლო ქვეყნის მიწის მოვლა-გაუმჯობესებისათვის.

საეროზო სფეროში აშენებდა შარა-გზებს, ხიდებს, შლიუზებს, სათევზაო საკვებებს; ადგენდა სხვა და სხვა პროექტებს — ქარხნების აშენებისათვის, საფერმო მეურნეობის გეგმებს, ხელს უწყობდა სხვა და სხვა მწარმოებელ ამხანაგობათა მოწყობას.

მასთან შეიმუშავა განსაკუთრებული წესრიგი ტყეების შენახვისა, გამოსცა მრავალი წიგნები და ბროშიურები აგრარულ საკითხთა დარგიდან.

იღებდა მონაწილეობას როგორც ადგილობრივ მთავრობის ისე სამინისტრო კომისიების მუშაობა-

*) იხ. „Отчетъ о дѣятельности Лифляндско-Эстляндскаго бюро земельныхъ улучшеній за 10 лѣтъ его существованія.“

ში, რომელშიაც დიდი გავლენა ჰქონდა, მეტადრე რომდესაც მათი მუშაობა სამშობლო მხარის რეფორმებს ეხებოდა.

ათი წლის განმავლობაში ბიურომ განხილავდა და სხვა ქალაქებში წ განყოფილება, რომლის მეოხებით გასცა 400,000 მანეთის სესხი თავად-აზნაურობასა და გლეხობაზე.

ასეთია მოკლედ თვალსაჩინო მოქმედება „ლატიშთა მიწის გასაუმჯობესებელ ბიუროსი“. ეს მისი სამაგალითო მუშაობა მქიდროდ იყო გადაბმული სხვა ლატიშთა საზოგადოებებთან და მათ შორის—ლიფლანდიის „ეკონომიურ საზოგადოებასთან. შედეგიც საუცხოვო მოპყვა. ქაობების ქვეყანა, ქვეყანა გალატაკებულ და წელში მოხრილ გლეხებისა, ამ უკანასკნელ დროს ისე წაიწია წინ, რომ კულტურულ ქვიცების რიგშიც კი ერთ-ერთი წარჩინებული ადგილი დაიკავა.

ამნაირ მაგალითების მოყვანა შორს წავიყვანდა... მაგალითად მე შემეძლო მომეყვანა არა ნაკლებ სამაგალითო და მრავალფეროვანი მოქმედება „ვარშავის სამელიორაციო ამხანაგობისა“, პოლონეთის მიწისმომქმედთა წრეების მოღვაწეობისა, პოზნანის საადგილ-მამულო ორგანიზაციებისა, მაგრამ ზემო მოყვანილი მაგალითიც საკმარისია; მით უფრო, რომ მისი შინაარსი და ორგანიზაციული მხარე ცოტად თუ ბევრად შეეგუება ჩვენს პირობებს და ამიტომაც შესაძლოა ჯერ-ჯერობით ამითიც დაეკმაყოფილდეთ და გადავიდეთ ჩვენი ქვეყნის მიწის საკითხის და მის მოვლა-მოგვარების პრაქტიკულ ორგანიზაციის გათვალისწინებაზედ და მის მოწყობის საქმის განმარტებაზედ.

დღევანდელ პირობებში ქართული აგრარული საკითხი ყოველი მხრიდან დახმარებას საჭიროებს. არ არის იმისთანა მხარე ამ საკითხისა, რომ იგი კრიზისის არ განიცდიდეს. მსხვილი მიწათ-მფლობელობა რახა-რუხით ინგრევა და იფუშება, საშუალო მიწის-მფლობელთა წრეები უკოდინარნი, უძღურნი თავის მამულებს ძლივ ძლივობით და კვენსით უძღვებიან, გლეხთა მიწის-მფლობელობა აუტანელ პირობებშია, მეტადრე აღმოსავლეთ საქართველოში. თქვენს ღმერთს, თუ ქართლ-კახეთში იმ ბედნიერ სოფელს წააწყდებით სადაც საერთოდ მიწის-მფლობელობის საკითხი სავსებით იყოს მოგვარებული, რომ ყოველ გლეხს სწორედ გამიჯნული და უდავო საკუთრება ჩაბარებული ჰქონოდეს. ამ პირობებში, რა გასაკვირველია მიწის ინტენსიური დამუშავება ძნელად იკიდებს ფეხს და ჩვენი სურვი-

ლიც, რომ ქართული სოფელი ახალ კულტურულ განვითარების გზას დაეაყენოთ, ძალაუნებურად ქარწყლდება და ჰქრება.

თუ ამას დაუმატებთ იმ საშინელ სურათს, რომ ამით სარგებლობენ საქართველოს მრავალი მტრები და ყოველდღე, ყოველ საათს, ყოველ წამს ჰგლეჯენ მას მიწა-წყალს, უნგრევენ ქართველობას კერას, მწყობრად და მედგრად ერეკებიან მას ჩრდილოეთ-კავკასიონის მთებისაკენ, თქვენ წარმოდგენილი გექნებათ რა დიდი საქმე, რა დიდი შრომა გემართებს ჩვენ, რომ ქართველი ერი ამ საშინელ განსაცდელისაგან გამოვიყვანოთ და თბილისის გუბერნიის სამხრეთი ნაწილის სამუდამოდ დაკარგვისაგან გადავარჩინოთ.

არა მარტო ბორჩალო-ახალქალაქის მახრებისა არამედ—ახალციხისა, ნახევარი გორის მახრისა, მთელ თბილისის მახრისა, ნაწილი სიღნაღის და თელავის მახრისა.

ამრიგად, ქართულ აგრარულ საკითხში ორი მთავარი ფაქტორია, რომელსაც ჩვენ ანგარიში უნდა გაუწიოთ—**ეს მისი დაცვაა და პარალელურად მისი გაშავება.** ჩვენთვის ეს ანგარიში არც ახალია ძველია...ქართველ ერის ისტორია ამის მოწმეა.მისი მულმივი ლოზუნგი იყო: დაცივი შენი მიწა-წყალი ზგამავრე! ასე რომ,ჩვენ არ უნდა გვაშინებდეს ეს ორმაგი და ძნელი მუშაობა... ძველია! როგორც ძველია ქართველი კაცის სიყვარული მამულისადმი და მისი გმირული ბრძოლა მამულისათვის. და თუ ქართველი ხმალი წინად სჭირდა—დღევანდელი იარაღიც გასჭრის, კულტურული.

ჩვენ რომ ლატიშების მდგომარეობაში ვყოფილიყავით, სადაც სამშობლო მიწის დაცვა ისე განწვეავებული არ არის და ლატიშს, უმეტეს შემთხვევაში, საუკეთესო და მშვიდ პირობებში უნდებოდა კულტურული მუშაობა, რასაკვირველია იქნებ ჩვენც კაი ხანია პროგრესიულ აგრარულ რეფორმების გზაზედ ვიდგებოდით და ქართველი ხალხის ბედის ჩარხიც აქამდის სხვა მხარეს მოტრიალდებოდა. მაგრამ რა ვუყოთ, სჩანს ჩვენი ბედი ასეთი ყოფილა... სადაც ერთი თავია შესაწირად საკმაო, ჩვენ უნდა ათი გავწიროთ...

ასეც უნდა მოვიქცეთ. თუ საჭირო იქნება ათასი თავიც შევსწიროთ მამულ-დედულის დაცვა-გამავრების საქმისათვის. მართალია, დღეს იარაღი ამ ბრძოლისა სხვა არის, მაგრამ შედეგი კი ერთია—ან გამარჯვება და ან სიკვდილი ერისა.

რა საუცხოვო სურათს გვიშლის პოზნანის

პოლონელების ბრძოლა პრუსიასთან!.. ბრძოლა უსისხლო, ბრძოლა ჩუმი, ბრძოლა ძლიერი და საშინელი, ბრძოლა გოლიათისა და პატარა დავითისა. შენ უშველებელ ხმლით, მე პაწია ქვით—იმ მიწისა რომელიც მორწყულია ხალხის ოფლით, სისხლით და სიყვარულის ცრემლებით.

წაიკითხეთ ეს შესანიშნავი წიგნი*) და თქვენთვის ნათელი იქნება ამ ბრძოლის საუცხოვო შედეგებიც .. მაგრამ უახლოეს თემას გავცილდი და ვუბრუნდები. ამთავად კვლავ განვიმეორებ ჩემს დებულებას. ჩვენ გვესაჭიროება იმნაირ პრაქტიკულ ორგანიზაციების მოწყობა, რომელიც ჯეროვანად გაუძღვება ქართულ მიწის ერთმხრივ დაცვას და მეორეს მხრივ—გამაგრებას. საჭიროა, რომ ეს ორგანიზაცია მოეშველოს ჩვენს მიწას, ყოველმხრივ გამოკვლევა-გათვალისწინებით, ყოველმხრივ ხელმძღვანელობით და ყოველმხრივ დახმარებით. დაწვრილებით, რაში გამოიხატება ამ ორგანიზაციის მუშაობა და როგორ უნდა მოეწყოს იგი შემდეგ წერილში ვრცლად შევეხები.

დ. კახელი.

აირია მონასტერი

„საქართველოში თვრამეტი ჟურნალ-გაზეთი გამოდის!“

შეიძლება კაცმა მართლაც იფიქროს, როგორც ბატონ „სიტყვასა“ ჰგონია, რომ ჩვენს ცხოვრებაში კულტურული ზრდის პროცესი მოქმედობს და იწყობა სასურველი დიფერენციაცია კლასთა, იდეათა და მიმართულებათა. მაგრამ ამის მსგავსს ვერაფერსა ვხედავთ ჩვენა, რადგან არც ერთი არსებული პარტია (თუ დაერქმის ასე 5 და 10 კაცის შეერთებულ სურვილს) არ ეყრდნობა რეალურ მოთხოვნილებას, ან ძალას, ან კლასს, არამედ უფრო **საკუთარს მისწრაფებას და სურვილს**. ყოველი პარტიის (?) ორგანოს ჰგონია, რომ საკმარისია **გამოცხადება**, რომ მე გლახთა ინტერესებს ვიცავო, ან მშრომელი ხალხისასაო, ან რომ მე სოციალისტი და დემოკრატი ვარო, რომ რეალურადაც ასე იყოს და მართლაც გლახებმა, მშრომელმა

ხალხმა და სხ. მათი სიტყვა ბაჯალლო ოქროდ მიიღოს და თავის **ინტერესების** დამცველად დასახოს. ჩვენ ეჭვი არ შეგვაქვს იმაში, რომ ყოველ მიმართულებას, თუ ჩამოვაცილით საკინკლაო ჟინს, გულწრფელადა სურს და ფიქრობს, რომ იგი ერის უმრავლესობის ინტერესებს იცავს, რომ **იგია მხოლოდ ნამდვილი მოსარჩლე მთელის ერისა**, მაგრამ სურვილი და ფიქრი—თავის მოტყუებაა (და დაბეჭდილი თავის მოტყუება ხომ სხვის მოტყუებაც არის), უბრალო ლიტინია საკუთარის თავმოყვარეობისა და არა სინამდვილე. მაგ. ფედერალისტები ორი მხრიდან არწმუნებენ მკითხველს, რომ მათი პარტია დღითი-დღე იზრდება, რომ მათი იდეები „ღრმა ფესვებს იკიდებენ ხალხის გულში“ და სხ. მაგრამ ფაქტები სრულიად წინააღმდეგს ამტკიცებენ: ამ „ღრმა ფესვიან“ პარტიას კაცი ვერ უპოვნია სახელმწიფო-სათათბიროსთვის, ვერ უპოვნია საპარტია ორგანოსთვის, ვერ უპოვნია გამომხატველი მათი ნამდვილი სულისკვეთებისა. განა ბ-ნი გელოვანი სოციალისტია ან ავტონომისტი? განა ბ-ნი ჯ—შვილი ისეთი მეთაური, რომელიც მედგრად იცავდეს, ან იცნობდეს საკუთარ პროგრამას, განა არჩილ ჯორჯაძის შემდეგ გამოინახა მისი მოადგილე? არა, და არა! და როდესაც ასე თამამად ჰყვირიან: ფესვები გავიდგით ხალხშიო, ეს შეცდომაა, ვაზვიადებაა საკუთარის ძალებისა.

ასევე იქცევა სოციალ-დემოკრატია, თუმცა რასაკვირველია, მას უფრო საფუძვლიანად შეუძლიან თავის მოწონება და მოტყუება, რადგან იგი რეალურად არსებულ კლასს და ძალას ეყრდნობა და არა ფიქციას. სოციალ-დემოკრატებს თავის წონა შეცდომები და შეცოდებანი აქვთ, მაგრამ რაკი საფუძველი სინამდვილეში უკავიათ, ე. ი. ნამდვილ ინტერესებში და არა უბრალო გრძნობებზე და სურვილებზე აქვთ დამყარებული—თანდათან მათ ყოველთვის შეუძლიან თ თავიდან მოწორება უნაყოფო პოლემიკისა და დადებითი საქმის გაკეთება. თუ არ დაივიწყებენ იმ უბრალო ქეშმარიტებას, რომ მუშათა კლასი ჩვენში ჯერჯერობით სულ პაწია არის და მისი ინტერესები ქვეყნის ინტერესებად ვერ გამოცხადდება.

ამ ორ მთავარ მიმართულებების შუა გამოიყო სრულიად ახალი, რომლისთვისაც ბრაზ-მოარეულ ძველ პარტიებს სახელიც კი ვერ მოუგონიათ და ათასგვარი ქორითა და ცილისწამებითა სურთ მისი შეთხუვვნა, რადგან მეტოქესა ხელავენ მასში; მაშინ

*) შრფ. ბენგარდი „ბრძოლა პოლონელებისათვის ანსკუბინისათვის პრუსიასთან“.

როდესაც მას უკვე გარკვეული სახეცა აქვს და სახელიც, მაშინ როდესაც იგი პარტიულ მეტოქეობას ვერავის ვაუწყებს, რადგან მასა სურს დაემყაროს ახალს რეალურ მოვლენას — ბურჟუაზიულ კლასის აღორძინებას და თავისი ადგილი დაიკავოს. მაგრამ მეტოქეებს შორით გული ეკუმშებათ და ჰგონიათ, რომ ამ ახალ მიმართულებას ისევე სურს მთელ საქართველოზედ გაბატონება (საკუთარ ფანტაზიაში), როგორც ისინი თვითონ ოცნებობდნენ აქნობამდე. თუ სოციალ-დემოკრატია და ფედერალისტები ბუნდოვანად და მარტო კბილების ღრქენით ამტკიცებდნენ მის ზუბრობას, კაცი-ჰამობას და სხ., გულუბრყვილო „ჩვენმა ერმა“ პირდაპირ გამოსთქვა მათი შიში: „ნარდონებს“ *) გაბატონება სურთ საქართველოს ტერიტორიაზედ და ამიტომ მოაქვთ ასეთი ცხარე იერიშები სანფარებზედაო. ტყუილი შიშია, ვარწმუნებთ პატივცემულ გაზეთს: „ნარდონებმა“ რომ მოინდომონ კიდევ, ვერსად გაბატონდებიან, თუ რეალურ ძალას არ დაემყარებიან და თუ ძალა ექნებათ, „სანფარების“ ჟღავი-ჟღევი სულ ფუჭად ჩაივლის. მაშასადამე, ყველა არსებული მიმართულება უნდა ემყარებოდეს და ამავრებდეს თავის პოზიციებს არა სავაზეთო პოლემიკით, არამედ საქმით, ორგანიზაციით. ამას კი ჩვენში ვერა ვხედავთ და ამიტომ არა გვჯერა იდეათა, კლასთა და სხვათა დიფერენციაცია, არამედ ვხედავთ მარტო დაკნინებას პრესისას, საცა სამი-ოთხი კაცი შეიკრიბება და „საკუთარ“ ორგანოს გამოსცემს და რადგან ვერ პოულობს იმ რეალურ ძალას, რომელსაც დაემყაროს, ცარიელა ფრაზებით იცავს მუშების, გლეხების და ქართველი ხალხის უმრავლესობის ინტერესებს.

ნეტარ არიან მეოცნებენი, მაგრამ ჩვენ მარტო იმას ვხედავთ, რომ დღევანდელი მდგომარეობა „აირია მონასტერსა“ ჰგავს, საცა ვერც მტრებს, ვერც მოყვრებს ერთმანეთი ვერ გაურჩევიათ და გუშინდელი მეგობრები უფრო გაასპიტებული მტრები არიან, ვიდრე ასწლოვანი და ათასწლოვანი ნამდვილი მტრები. გაზეთები იბადებიან, როგორც სოკოები და პირველსავე დღეს აცხადებენ: „ჩვენ ყველა არსებულ ორგანოსთან და მიმართულებასთან მოგვივა კამათიო“ და სხ. თითქო მარტო კა-

მათისათვის იბადებიან (და კვდებიან კიდევ) და არა რაიმე დადებითი საქმის... თუ გასაკეთებლად არა, გამოსარკვევად მიიწი.

დღეს-დღეისობით ყველაფერი არეულია და გაზეთების სიმრავლე მარტო ჩვენს უკულტურობასა ნიშნავს, ჩვენს ზერელობას მრავალფეროვან სოციალურ, პოლიტიკურ და ეროვნულ საკითხებში. ვისურვოთ, რომ ორი სამი, მაგრამ ხეირიანი ორგანო გექნდეს, მართლაც „ფესვებიანი“ და არა ათასი და ისეთი უნიათო და წყალწყალა, როგორც დღესა ვხედავთ.

* *

არა ამის სოფ- ლისხაგახი არს

(ს. გუსე-ორენბურგისა).

სოფელ ეკორიევსკაეს ერთი უძველესი ტყე არტია გარშემო; რამდენიმე ათეული ვერსი იქნება თავისი სიგრძე-სიგანით. შიკ ტბები არის მოფანტული. ოდესღაც ამ ტყეზე მდინარეს უვლია, შერე სხვა გზა მოუჩხავს და ძველი კალაპოტის ნიშნად სსენებულ ტბები დაუტოკებია.

ეკორიევსკაელ მამას ეს ტყეც და ეს ტბებიც გულში ისე ჰქონდა ჩავარდნილი, რომ თავის ღარბ მრეკლიდან წასვლას არ აზირობდა, თუმცა ცოდი ამის გამო ბევრსაც ეჩხებებოდა.

— ახა, იჯექ აგრე ჭოტივით ფუღურაში, და არ დაიძრა! — უბნებოდა სოფელე წერამით ფოფოლია. — საქმე იმითი გათავდება, რომ მე თვითონ წავალ არქიკლთან.

ქალი ჯავრობდა, შავ წარბებს იჭმუხვინდა, ტუჩებს იფუღეკდა და ზიზღს ისატავდა სხეზე; მამა კიდეც ამ დროს სცოდავად, უმწოდ გამოიუერებოდა.

— შერე და, სსუენკა! უთქვამს მღვდელს ცოლისთვის ნეღის ხმითა და ხეღების სავსავით.

— წინდა-წინვე ვიცი, რასც იტყვი. — გაუწეკიტი-ნებია ცოლს სიტყვა. — ბავშვებზე უნდა იფიქრო, ბავშვებზე! ახა, რითი გაზრდი? გამსზარი ჰურის მეტი, სხვა შემოსავალი არა არის-რა აქა. რა, ქლამუნების სხმას ხომ არ დაიწეე... შერე, დგოთს მადლით, ლაფანინ ბლომად არის. სხვა მღვდლები შეუერ ცხორებას ატარებენ. ერთი ანტონფსკოელ მამას უუერე: სამი ისეთი შექელი ცხენი ჰყავს, რომ მტერს თვალი ზედ დარჩე-

*) სხვათაშორის, „ჩვენი ერის“ ორიგინალობა იმაშიც გამოიხატა, რომ რუსულით შემოაქვს ჩვენში ტერმინოლოგია: ნარდონები, სანფარები, სანდონები და სხ.

ბა... გეგონება ერთი ვინმეა! ხეენ კი ერთი ფეხიანი-
 ლა ცხენიც ვერ გვიყინია... ვერსად გასულვართ...
 იქნება გგონია, ადამიანი აქ ჯდომით რამე სიტკბოებას
 გრძნობდეს?!

გამწერალი ფოფოლია უკანასკნელ სიტყვებს ბო-
 როტი უფირილით იტყუდა ხოლმე.

სეთი ღამეა მამას მუდამ სტანჯავდა, სახე-
 დაღრეპილი გადიოდა-გამოდიოდა თათხში, წვერს იწვი-
 კნიდა, ცოლის წინ ხერდებოდა, ჩაფიქრებული თვალე-
 ბით აცქერდებოდა და წესნად ეუბნებოდა:

— მერე და, საშენა... საქმე ეგ ხომ არ არის.
 იქნება ჩვენი სამეფო სხვებსე უფრო უკეთესია. ეს
 მრეული სწორეთ იმითა სახელგანთქმული, რომ ამის-
 თანა მთელ ეპარქიაში ერთიც არ მოიპოვება. ფულები,
 შემოსავალი ჯერ კიდევ ვერსად წაგვივა ხელიდან. ამის-
 თანა კი... ამისთანა უკლებლან ვერ იშოვი.

— რა „ამისთანა“?

— მეუფის სახეს, მის ციურ სიმშენიერეს ვე-
 დავთ!

— აი, მომართა გუდა!—იტყუდა ხოლმე ფოფო-
 ლია და შორდებოდა მამას.

არ უნდოდა ქმრის ღამეა მთქმინა.

ერთხელ, როგორც სდამოთი მამასთან მთავ-
 რი მოვიდა. შემოსდა თუ არა კარებში იყესი, ასწია
 სველი ზარკი, რომელიც ხელში ეჭირა, და ადგნებულმა
 დაიუვირა: ქორცილებო!

ამ სიტუაციის გაგონებაზე მამას წამსვე გული
 აუფანტა. მთავრის უცნაურ გარეგნობისათვის უ-
 რადღებო არც კი მიუტყვევია, მაშინვე ის დაიხსა. ჩქარა
 გედროთ წყაღო! აუუსუესდა; წესარი მამა სულ სხვა
 ადამიანად გადაიქცა. ხან მთავრისაკენ გაქანებოდა ხოლ-
 მე და ზარკს ხელს უსკამდა, ხან სამხარეულოში მი-
 ბოდა და დედაკაცს აჩქარებდა. მთავარი კი ქანდაკებას-
 ვით იღვა ზღრუბლზე, წინ ზარკი გამოეშვირა და მე-
 დიდურად იტყირებოდა. სრული ორი დღე იყო, რაც
 თავის საქმეს თავი მიანება და სდდაც მიიმადა. დღეს
 გამოცხადდა მარტო. მამას გადაწვეტილი ჰქონდა, მე-
 გობრულად დაეტყვის თავისი თანამეწე სამსახურის და-
 ლატისათვის, მაგრამ ეველაფერი გადავიწვია. ესლა
 თვეების მერე აღარა აკონდებოდა-რა. მთავარს ისე
 აჭბურძენოდა თმები, რომ გეგონებოდათ იმის თავზე
 ქარიშხალს უბერაო; წვერი მოსთელიდა; ზირისხე ხე-
 ლები და კაბა ტალახით მოსთხვროდა, აქა-იქ ხავსიც
 მოსდებოდა და ეველაფერი ეს ერთად ხელ შეჭმობოდა,
 მთავრად საკურთხის წყაღემართს დაჭმბავსებოდა. რო-
 გორც მამოსათვის, აგრედვე მთავრისათვისაც ქვეყანაზე
 აღარაფერი არსებობდა რა ზარკის გარდა, რომელიც ასე

ამაურად ეჭირა ხელში: არც მღვდლისათვის. უთქვამს
 სდამი, არც მღვდლის ცოლისთვის, ზირზე მარტო
 ქორცილები-და ეკერა. მაშინაც კი ქორცილებს „გაიხსო-
 და, როცა ზარკი ჩამართვეს, დარბაზში შეიქვანეს და
 სავარძელზე დასვეს.

მამაც ქორცილებში იყო გართული.

— დმერთო ჩემო!.. რანარი ქორცილებია!—ისხ-
 და აღტაცებული მღვდელი, რომელიც ვედრას დასტრიალებდა
 თავს, ისრებოდა და ჩასტკეროდა წელის შავ სიდრემეს,
 სცა ნახევრად მიძინებული თვეები ზღაზღით კულს
 იქნენ და მაშვივით ზირს აღებდენ. — რა სუცსო-
 ვო ქორცილებია! კაი კაზარტინას ტოლს იქნება თითო
 აი... მე არც კი მინახავს ამისთანები. მამა მთავრო,
 სდ იშოვეთ ესა?

— ორი დღეა, არაფერი მიჭამია.—სთქვა მთავარ-
 მა და თან მაგდას გადასტყდა: მღვდლის ცოლი ჩის
 აკეთებდა.

— წავაწვი ისეთ ადგილს... და დავიკარგე.

მღვდელი დედაცა.

— სდა ეკა, სდა?

ამ დროს მოვიდა მთავრის ცოლი და, დაინახა თუ
 არა მთავარი, ხელები გასასვავა.

— შე ირიდო, შენა! ეგ სდა, რომელ ჭაბუბში
 ამოგარებელხარ?!—ჰკითხა ქმრის ქალმა და თმებიან
 ხავსი გააცლა. ბოლოს მხრებში ხელი წაჭკრა და უთ-
 ხრა:—წადი ჩქარა, წადი, ზირი დაიბანე!

მთავარმა დახედა თავის თავს და წამოწილდა;
 ადგა, გვიდა სამხარეულოში მოიბანა, ქერა ზირისხე,
 გაიწმინდა ტანისამოსი, მომხარულდა და ხელების
 ფშენტით დაბრუნდა უკან. შესოსვისათანავე სუფრას
 დაუწყო ტქერა. ძლიან ჰშიოდა. მიიწვიეს თუ არა, მა-
 შინვე იერიში მიიტანა საჭმელებზე: ხან თეფშებს ი-
 გამდა წინა, ხან ღამბაქებს; ხან ახრამუნებდა, აქანტუ-
 ნებდა, ხან დეკავდა, ხან სვამდა; ხშირად, ჩანგალსაც არ
 იღებდა ხელში და საჭმელს ისე გაიხლებოდა. თან
 მღვდლის ცოლს თვალს არიდებდა: იცოდა, რომ ფო-
 ფოლის სინარბე ევავრებოდა. ჭამის დროს მთავარი
 სულ ღამბაქებოდა და ცოლს დიდ აღტაცებას ჰჭკრიდა.

— წავედი გასართობათა.—ამბობდა მთავარი.—
 ცოტადენი თვეზი უნდა დამეჭირა, სდლისათვის თვე-
 ზის წვენი მიხდოდა, მაგრამ ფიქრებმა გამოიტაცეს, გზ-
 ამერია და მივაღქე ერთს უცნობ ადგილსა, რომელიც
 თითქოს სახვენოც იყო, თითქოს არც სახვენო იყო:
 ერთი ძველი წისქვილი დამხვდა, ესეც თან მეცნობოდ
 კიდევ, თანაც არ მეცნობოდა, თითქოს როდისღაც მე
 ნახა კიდევ, თითქოს არც შენახა. ტვეც სხვანირი იყო
 შიშის ზარმა ამიტანა, სიზმარში მეგონა ჩემი თავი..

რა სიჩუმე იყო! არც ფრინველის ხმა ისმოდა, არც ადამიანის. მდლიდან ეგავმა ჩამომხსავდა: გული გა-
მისკდა, შეეხტა. ძლიერ-ძლიერობით მივხვდი, რომ ტბის
კაღმა ვიყავი... საუცხოო ადგილია, საუცხო-
ვო!

მამა მთხრობელს თვალს არ აშორებდა. მთავ-
რის სიტყვების ზეგაუგუნით რაღაც საიდუმლო მელ-
დების ძაფები ებმოდა გულში. მამა ჩაფიქრდა, თვა-
ლები გაუდიდა. ზატარა ხანს უკან მთავრისაკენ გაი-
ვირა ხელი და წინარად იკითხა: სად არის მკეთილ სკ-
ვირველი ადგილიო. მთავარმა შეხედა მღვდელსა და ცო-
ტა ხანს გასემდა ბოლოს თვალები მოკუტა და სთქვა:

— მაკუტინის ღელე!

ადგნებული მამა წამოდგა ზეზე, მიდგა სკამ-
გვერდზე და დაიძინა:

— აგრე ახლოსა! ამაღმევე გავემზავრები, რომ
სწორედ განთიადისს იქ ვიყო.

მთავარმა გაიქნ-გამოიქნია ხელები და მხიარულად
უთხრა თავის უფროსს:

— მე მუდამ მზად გახლავარ!— მაგრამ ამ დროს
ფოფოდის გადახედა, ცოტა უხერხულობა იგრძნო და
თავი თეთრისაკენ წაიღო. ფოფოდისა შუბლი შეეკრა და
მრისხანედ გამოიყურებოდა.

— როგორც გეტყობა, შენ მთლად გადარეულხარ,
ნიკოლოზ!— უთხრა ცივად და ჰკანრი კილოთი ცოლიმ
მღვდელსა. — თუ დაგვიწედა, რომ მრეული დასავლელი
გეავს?

— მაგრამ ხომ... საშენკა...

— სპი დღის უკან იარმუკაა, — განაცრძობდა თა-
ვისას ფოფოდა, — და შენ კი ჯერ ნახევარ სოფელში-
აღ არა გაქვს ჰური მოკრიფილი: მერე... წაღება არ
უნდა ჰურსა? ორმოცი ვურსი გზა იქნება. რა, უფუ-
ლოდ დაფრხეთ? საზოგადოთ შენ... — ქაღმა შუბლზე
უხეუნა. — თქვამს რამეზე თუ არა?

— მარტო სადილობამდე, საშენკა! — სთქვა აჩქა-
რებით მამამ. — რა... სულ კრიფე და კრიფე... სულ-
საც უნდა მოსვენება.

— მაგრამ შენ ხომ... ფოფოდის უფრო და
უფრო გრლი ემდგრეოდა. — ხვალ მიცვალებული გეავს!

— მიცვალებული, — გაბედა მთავარმა და სთქვა, —
არ გაიქცევა, საშურებელი არაფერი აქვს.

— მართალია! — დაუკრა კვერი მამამ. — საღამოზე
აუკებთ ანდრძს.

ფოფოდამ ცოტა არ იუოს მრისხანედ გადახედა
მთავარსა.

— მამა მთავარო, თქვენი გიჟობით დაჩუმიდეთ!
თქვენ კარგა ხანია ჰური მოკრიფეთ, ოჯახი უნუტკობდ

არ დასტოვეთ... რასაკვირველია, შეგიძლიანთ ისეირ-
ნით, თუ კი სურვილი გაქვთ. ჩვენ კი ახა რაში გვე-
კითხება ჩვენი ოჯახი... ჩვენ მხოლოდ ვისეირნით! ახა
ჩვენ როგორ მოვკრიფავთ ჰურსა ძალიან სამძიმო საქ-
მას! ჩვენ ჩვენს მოვალეობაზე სრულიად არა ვფიქ-
რობთ... მარტო ქეიფზე ვართ გადამდგარნი. ფული
გვცაგს... ახვარება! ჩვენ მხოლოდ ტუე გვინდა, ტუე
და ტუე. მართლაც რომ ჩვენ ტუელმერთა უნდა ვიყოთ
და არა მღვდელი!

ადელგებულმა მამამ ხელები გასასვავა.

— უვარად საშენკა, ტუელი-უბრადოდ ნუ იხარ-
ჯები, — სთქვა წინარად, — მე ეხლა შენ აღარ გაკვირ-
ები...

ფოფოდა იმ ბორცვად გაიციანა.

— ეხლაო?! მერე სხვა დროს როდისღა გაკვირ-
ები სკვინი სიტუვა? განა შენ...

ატედა ოჯახური ჩხუბი.

ადელგებულმა მამამ სიარული დაიწყო, ფოფოდა-
ამ კიდევ გააბა თავისებური ღაზარაკი და აღარ გაათავა.
სულ მდიდარ მრეულებს და სხვა მღვდლების კეთილ
ცხოვრებას იგონებდა: შენი სიკერზის გამო ვერც მდი-
დარ მრეულს ვეღირსებით და ვერც კეთილ ცხოვრებასაო,
უუბნებოდა ქმარს თავისივე ნათქვამით გაღიზიანებული
ფოფოდა. მამა სწრაფის ნაბიჯით გადი-გამოდიოდა
ოთახში ცდილობდა არ გაეტონა ცოლის გულქვა და ბო-
როტი სიტყვები. მთავარს თავი ჩაეღუნა და ისე იჯდა:
თეფში ჩასტყეროდა და გაუხეულ ქონზე თითით სახეები
გამოჰქავდა. მთავრის ცოლი კიდევ მიკუნჭულიყო სავარ-
ძლის კუთხეში და ცქერითა სიტყვებოდა: მართალია თვი-
თონ კარგად იყო ქმართან, უსამოვნობა არ მოსდიოდა,
მაგრამ სხვის ოჯახური კინკლაობა კი უეგარდა.

მამამ ვეღარ მოითმინა: სიბრაზისაგან იხრჩო-
ბოდა.

უბნად გაჩერდა ცოლის წინ და უთხრა:

— ჰო, კარგი... კარგი! შენ ხომ გინდოდა არქი-
ელთან წასვლა? წადი! ნებას გაძლევი! წადი! როგორც შენ
გულს უნდოდეს ისეთი ადგილი ამოიჩიე... წადი ილა-
ვიდარაბე! კარგი... დეე ისე იუოს, როგორც შენ გინ-
და! მხოლოდ ეხლა კი თავა დამანებე... მომასვენე! ნუ
მიტანჯავ სულსა...

მღვდელმა ერთი კიდევ გაიარ-გამოიარა ოთახში და
მერე სამზარეულოში გავარდა. ფოფოდა გაჩუმდა და
ფიქრს მიეცა, მარტო წარბებს და ათამაშებდა. მთავარმა
გაბედა და ქვეშ-ქვეშ განედა მღვდლის ცოლსა; ამ დროს
თვლი მოჰკრა, რომ მამა სამზარეულოდან საიდუმლოდ
რადანას ანიშნებდა ადგა და გავიდა.

— მამა მთავარო, — წასწრეულად ადელგებულმა მა-
მამ, — გააქვთ.

— რა?

— ჭიკელები.

— მთელი ხროვა... აი ამოდენა.— აჩვენა ხელებით მთავარმა.

— მაშ თქვენ, — წასწერულა კიდევ მამამ, წადით, მოემზადეთ. წამოიღეთ ჭიკელები, ჩემთვის ნევსკაგები, ქეთლიც არ დაფიქვით. რაზე სასუსნავიც გამოიყენეთ თანა. თქვენ ცოლს უთხარით, სანა ვიქნებით, ვინცობა ასეთი საქმე გამომხდეს შეგვტუბინებს. შე კი... სთქვა მღვდელმა და ქუდი დაიხურა, — ამაზე მეტი აღარ შემიძლიან! იმის სიტუებები ცივი წვალივით მოქმედებს ჩემზე. დეე რაც უნდა ქნას, დემერთმა ხელი მოეშარათს, დეე იღავადრანბოს... ასეთია ჩემი ბედი— დეეს იქნება თუ ხვალე, აქედნა უნდა წავიდე. ეს უკანასკნელად მინც...

— ანა, მამაო, რასა ბრძანებთ, უურადლებას ნუ მი-
აქტვით... დედაკაცის სიტუებია... ჩავიჯის.

— არა, არა... ავრე, შე ხელ-ნელა ვივლი, სოფლის
გარეთ გავალ, თქვენ ცოტა ხნის უკან წამომეწვიოთ.
მამაო წავიდა.

სოფელზე ხელ-ნელა სეფაც არ უვლია. შვიი სწრა-
ფი აჩრდილივით, მიეშურებოდა დამის სიბხელეში ღობე-
ღობე და ქახებ შორის და რაღაცას თავისთვის ბუტბუ-
ტებდა. ფაფოდანას სიტუებები ჯერ კიდევ უტრიალებდა
თავში, არ ასვენებდა, და გულის ბოღმა აწვეებოდა. მაგრამ,
როცა სოფელს გასცილდა, ისეთი თვალთ შეხედა ცასა,
რომ გეტანებოდათ ეს ამოდენა ურინცვი ვარსკვლავები
თავის არსებაში მოათავსაო. ცოტათი შედგა და ერთი
დინივრად ამოისუნთქა; გრილსა და სველ ჭართან ერთ-
თად მამას გულის სიხარული მოეფინა. ესღა ისე აღარ
მიეშურებოდა, ხარბად ეწაფებოდა სუფთა ჭიკის და ხარ-
ბის თვალთ უტქეროდა გარემოს. ტუეში მიმავალი ბი-
ლიკი სიბხელეში იკარგებოდა. წყნარ დამეში ისე გამო-
იყურებოდა მახლობელი ტუე, რომ გეტანებოდათ მოჯა-
დობული ძილით არის შეზერობილიო. ტუე ძილში თი-
თქის ვარსკვლავებზე ოცნებობდა. იმისი თვითუფლი ხე
თითქის ნორს სურნელებას ისუნთქავდა.

მღვდელმა ტუის ნაზირას მოურცადა მთავარსა.

— ჭიკ, ჭიკ...! — გაისმა ბნელში ხმა.

— ჭიკ...! უზასუხა მძიმეთ მამამ და გააცინა.

უტბად იგრნო რომ მთავარი ძალიან უყვარდა. დი-
ვილით მიმოავლო თვალთ ვარსკვლავებსა. მოავონდა ფო-
ფოდანა: ბნელ და უბედურ აღაინაღ წარმოუდგა.

— ეშ! დეე რაც უნდა ის ქნას! ეს ვარსკვლავები
ხომ... უვლვან არის...

დამის უფსკრულიდან მთავარმა ამოიყურეუშელავა. მხრე-
ბზე ჩანკლები უხრიალებდა, კვერდზე კიდევ ქეთლი უჩნა-

კუნებდა, დრო გამოშვებით მანირისის შუქი სახეს უნ-
თებდა: მხიარულად იყო. მთავარს მოსვლისას მღვდლის-
თვის არაფერი უთქვამს რა; ორივე მამინათვე ტუეს შე-
ერივნენ. მიდიოდნენ ჩუმად ფიქრებში გართულნი. ხშირ
შავ ფოფლის შორის ხან სად მოსხანდნენ ვარსკვლავები
და ხან სადა. თითქოს ხან მოსცურავდნენ, ხან მისცუ-
რავდნენ და იმალებოდნენ. ტუეს ფეროვნება დაჭკარგო-
და სიბნელის გამო; სახე აღარ ეტოებოდა. მამას ტუე
რადაც, ფიქრით მოცულ, საიდუმლოთა სამეფოდ წარმო-
უდგა. ასე ეგონა, აქ რომელიღაც ცოცხალი კეთილი არ-
სება ოცნების ბურანში გახვეულა და გამოურეკვეელი ახ-
რები ჩაჭკრია გულისაო.

— დიდებულო! — სოქვა ხმა მადლმა მთავარმა და
მაგრამ ამოიხრა.

მთავრის ხმამ და ამოხვრამ თითქოს რაღაც ხურ-
ხული გამოიწვია ახლო-მახლოსა, თითქოს შორს დამის
სინელეში ვიღაც ახმაურა. მღვდელს თვალწინ
ტუის მწვეწინა ველები წამოუდგა: მთავრის ხმას შე-
ეშფოთებინა ვარსკვლავების შუქით ოღნავ განათებული
ველები — კურდღლები დამფრთხალიევენ და სმენად ქტე-
ულიევენ, ფრინველებს ნამძინარევი თვალეი დაეჭვი-
ტათ.

— წყნარად, მამაო მთავარო, — უთხრა მღვდელმა
მთავარს დაბალის ხმით. — ხედავთ, რა სიდიადეა გარმე-
მო! გახსოვთ, დემრთი მოსეს სწორედ მამის ელანარა-
კებოდა როცა სიხუმე ჩამოვარდა! კარგა მახსოვს ეს!

— ეს დემრთი ხომ ჭიკ და ჭიკ, — სოქვა მთავარმა, —
მაგრამ მართენი აღარ გახსოვთ?

მერე რა?

— კაცმა დაიუშულა ვინ იცის, რა დანახა აქა,
როცა გზა დაკარგა. კიდევ კარგი იქვე ახლოს ველზე
გლეხები დამეს ათიებდნენ, გაიგონეს როგორ ეშუოდა,
და ჯაგებს მოამტურეედა. იზოგეს... შკვდრის სახე დასდე-
ბოდა: სახე ფქვილივით გასოთრებოდა და კბილები დაე-
კრიჭა. მას აქეთ კაცი სულ გამოიცვალა...

— შე კი...

მღვდელმა წყნარად გაიღმა.

— არ შეუმინდებოდა! შე შემიძლიან აქა ერთმა
ვიარო მთელი დამე... არ დავიძინო... ვიჯდე... უური
გუტლო და ფიქრს მივეტე. აქ ხომ ეველაფერი ცოცხალია,
ვევლაფერს დემრთი ასულდგმულეებს! როგორც დადიანში,
ისე ეველაფერში უფველ ბალახში, დეროებში, ფოთ-
ლებში, ტოტებში — სისხლი, წვენი დაი... ჩვენსავით
ვევლაფერი სცოცხლობს. ხომ გახსოვთ, როგორ დადი-
ოდა დემრთი სამთხეში და აღამს დაეკებდა. მხოლოდ
მამის ჭხედავდნენ იმასა. ესღა... იქნება ესეღა დადის,
აქ ახლოს... და ჩვენ გვიტქერის. მაგრამ ესღა ჩვენთვის
უჩინარია და ვერა გხედვეთ.

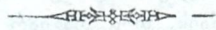
— ეჰ, ეჰ ჩემ ის გამოდის, — ეზასუხა ხუმრობის კიდოთი მთავარმა, რომელმაც ისე მიახედ-მოახედა, თითქოს შეეშინდა, — რომ კაცმა აღარ უნდა შეიგინოს! მე მაგის გარჩევასი არ შეუდევარ. ჩემთვის მარტო ტყუა... ტყუ და სხვა არაფერი. კარგად ვგრძნობ თავს და ეტეშ სკამარისა!

მთავარი შექერდა, მიიხედ-მოიხედა და უცხად გადაეშა ბუჩქებში, თან მღვდელსაც დაუძახა!

— აი აქეთ... მომეყვით.

ირ. სონღულაშვილი.

(დასასრული იქნება).

პასუხი „სახალხო გაზეთს“

ჩვენი ჟურნალის წარსულ ნომერში ჩვენ ვრცლად შევეხეთ ტერიტორიალურ საკითხს და არა მარტო ვარღვევდით ფედერალისტების დებულებათა და მათს უნიადაგო ცილისწამებას ჩვენდამი, არამედ ვარკვევდით ჩვენს საკუთარ პოზიციასაც. „სახალხო გაზეთმა“ პასუხის მაგიერ, იმის მაგიერ, რომ დაენახებინა მკითხველისათვის თუ როგორ ვცდებით ჩვენ და როგორი მართალნი არიან ისინი, — ჩვეულებრივად ყურადღება მიაქცია მარტო ერთს უმნიშვნელო ადგილს და გვეკითხება: აბა, გვიჩვენეთ ის უტყუარი საბუთები, რომლის ძალითაც ფედერალისტები მხარს უჭერდნენ ბიუროკრატიის პროექტსაო. ჩვენ გვიკვირს ასეთი შეკითხვა; ჯერ ერთი იმიტომ, რომ „სახალხო გაზეთმა“ უკეთ იცის, რომ ფედერალისტებმა არამცთუ ბორჩალოს, ახალქალაქის და ახალციხის მაზრები *), არამედ ზაქათალის ოლქი და აფხაზეთიც სხვას დაუთმეს; მეორეც — გაკვრით ამ საბუთებზედ ჩვენ უკვე გვქონდა ლაპარაკი, მაგრამ ფედერალ. ყური წაიყრუეს და, რაც უმთავრესია: ასეთი შეკითხვა პროვოკაცია არის, რომ ჩვენ გვათქმევინონ და შემდეგ თვითონვე გვიკვირონ: უყურეთ, როგორი მამუზღრები არიანო... და საკითხი გადაიტანონ სხვა მხარეს. ეს ჩვეულებრივი ხრიკია: როდესაც „სახალხო გაზეთს“ პირდაპირ დაუყენებ „საქმეს მისას საგმიროს“ და გასავალი აღარა აქვს, მაშინვე სცდილობს საკითხი სხვა სფეროში გადაიტანოს; მაგრამ სირაქლემასავით როცა ქვიშაში თავსა მალავთ, გავიწყდებათ, რომ მთელი ტანი მაყურებელთა და მკითხველთა ხელშია.

ასე მოიქცნენ მაშინ, როდესაც ხიზანთა საკითხის შესახებ ვრცელი წერილი დავსტამბეთ და მარტო ისღა ბრძანეს, რომ ღვარძლიანი წერილი-აო და შემდეგში განვენებთო, დაგვემუქრენ და მიძინეს მკითხველის ყურადღება; ასევე მოიქცნენ გელოვანის ინციდენტში და „ორი თვის ისტორიაზედ“ გვიპასუხეს — „მაგარ“ სიტყვების ამოწერით: — როგორ ილანძღებიაო და მთავარ ბრალდებათ გვერდი აუხვიეს; დღეს „ტერიტორიალურ საკითხში“ ვერ იპოვნეს ვერც „ღვარძლი“, ვერც „სალანძღავი“ სიტყვები, რომ ეთიკისაკენ გაეპარებინათ მკითხველის ყურადღება და პასუხის მაგიერ იმაზედ, რასაც გარკვეული მნიშვნელობა აქვს ქართველი ერისათვისაც და პოლიტიკურ პარტიისათვისაც, გვეკითხებიან მარტო: აბა უტყუარი საბუთებიაო... როცა კარგად იციან ამ უტყუარ საბუთების ძალა სადა მარხია.

ასე არ იქცევა ის გაზეთი, რომელსაც გარკვეული პოზიცია უჭირავს, ასე არ იქცევა ის მიმართულება, რომელსაც სურს ნიღაბ-ჩამოხსნილი ეჩვენებოდეს მტერთაც და მოყვარეთაც.

მაგრამ ასეთ კეკემალულობასაც ბოლო აქვს და თავისიანებსაც აღარა სჯერათ-რა თქვენი.

რ. გ.

შ რ ე ს ა

„ჩვენი ერის“ 21 მარტის ნომერში თ. ლლონტი რიხიანად აცხადებს, რომ ქართულ ტერიტორიას ხომხების მხრით არავითარი ხიფათი არ მოელოსო.

...„ყველა უნდა ხედავდეს, საიდანაც მოდის იგი საშინელება, და სწორედ ამ მხარეს უნდა მივაქციოთ სათანადო ყურადღება, სომხებისა და თათრების შიში ჩვენ არა გვაქვს, ჩვენ მოვითხოვთ თავისუფალი მეზობლების თავისუფლად მეტოქეობას...“

ეს საშინელება მხოლოდ მთავრობისაგან მოგელის ჩვენც ისე, როგორც სომხებს და თათრებს ერენისა და განჯის გუბერნიებში რომელიც სისტემატიურად გვაცლის ადგილებს და რუსულ კოლონიებს აშენებსო.“

გასაოცარი თანხმობაა აქ, ლლონტისა

*) როგორც გუდისხმებს პროექტი.

და იშხანიანის შეხედულობის შორის. იშხანიანი სწერს: ქართველი ნაციონალისტები მხოლოდ სომხების წინააღმდეგ ილაშქრებენ და ყურადღებას არ აქცევენ, როდესაც მათ ტერიტორიას რუსები, თათრები და სხვ. ისაკუთრებენო. სიცრუეა ესა! ჩვენ ქართულ ტერიტორიას ვიცავთ ყველასაგან ერთნაირად, მხოლოდ იმას კი ხელს ვერ დავაფარებთ, როგორ ამას ღლონტი სჩადის, რომ სომხები გამაღლებული იქნენ ჩვენს მიწა-წყალს და თითქმის იგსებენ იმ დანაკლისს, რომელსაც მთავრობა მათ ერვენისა და განჯის გუბერნიაში აყენებს.

თუ არა და აბა ერთი ცოტადენი სტატისტიკური ცნობებიც გადაათვალიეროს ღლონტიმ, სანამ თითონ დაპირებისამებრ „სტატისტიკურ ცნობებს საგანგებოდ აალაპარაკებდეს“.

„ზაკ. რეჩის“ 70 ნომ. ბ. გრუზინიც ეხება სწორედ ამ საკითხს. იგი აღნიშნავს, რომ როგორც გერმანიის ნაციონალური ცხოვრების ლოზუნგია „*Drang nach Osten*“, აგრედვე არ უნდა დავივიწყოთ, რომ სომხებსაც აქვთ ისტორიულად შემუშავებული ლოზუნგები „ჩრდილოეთისაკენ“! და ამიტომაცაა უმთავრესად სომხები რომ ჩვენ შიგ შუაგულში გვექრებიანო. საინტერესოა ის სტატისტიკური ცნობებიც, რომელნიც ავტორს მოჰყავს.

... „ამ ლტოლვილების ზედგავლენით, ომის გათავების შემდეგ (1826-28 წლებში) ორი წლის განმავლობაში 1828-დან—1830 წ. გადმოსახლდა სამხრეთიდან 40,000 მეტი სპარსელი სომეხი და 84,000 მეტი ოსმალეთის სომეხი... მათ მიუზომეს 200,000 დესეტინა მეტი საუკეთესო სახაზინო მიწები და ნაყილია ორ მილიონისაზე მეტი თათრებისაგან. თუ ამას მიუმატებთ არა ოფიციალურად გადმოსახლებულთ, მათი რიცხვი ორას ათას ბევრად გადააჭარბებს... ყირიმის ომის შემდეგაც იყო ტალღა გადმოსახლებულთა, მაგრამ ოფიციალურად აღნუსხული არ არის რაოდენობა 1864—1876 წლები შესანიშნავია იმით, რომ მთავრობამ მცირე აზიიდან გადმოსახლა საუკეთესო ადგილებზე შავი ზღვის ნაპირებზე დიდი რიცხვი სომეხთა. 1877—8 წლებშიაც ყარსის მიდამოებს ასე ორმოცდა ათი ათას სომეხამდე ეწვია ისევ მცირე აზიიდან; გენერალ ტერ-ლუკასოვმაც ოცდა თხუთმეტი ათასი მცირე აზიელი სომეხი გადმოსახლა სურმალინის მაზრაში. ოსმალეთის არეულობის წყალობით ამიერ კავკასიას ასი ათასამდე სომეხი კი-

დევ შეემატა. რენ. აღ. შერემეტევის გამოანგარიშებით 1,300,000 ამიერ კავკასიის სომხებიდან ერთი მილიონი ადგილობრივი მკვიდრნი არ არიან და მთავრობამ ჩამოსახლაო“.. ასეთია „ბუნებრივი“ ზრდა სომხის ერისა და ამ ბედის მძიმებელთა საშიშროებისაგან თავის დაცვა და სიფხიზლე თურმე შეცდომა და სიბრყვე ყოფილა ზოგიერთა აზრით. ღმერთი კაცს რომ გაუწყობა—გონებას წაართმევსო, ამაზეა ნათქვამი.

„ზაკავკასკაია რეჩის“ 66 ნომერში მოთავსებულია პატარა წერილი ბ. აკორდისა თბ. ქალაქის მცხოვრებთა აღრიცხვის შესახებ. ავტორი გულისწყრომით აღნიშნავს, თუ რაგვარ ოინებს ჩადის ქალაქის საბჭო, რომ როგორმე ქართველთა რიცხვი დაამცროს და სომხებისა კი გაადიდოს. ამ მიზნისთვის საბჭო უხვად სარგებლობს ქალაქის სამ მილიონიან ბიუჯეტით და თავის სურვილზე ათამაშებს ცნობების მომკრეფ კომისიას და სტატისტიკურ ბიუროსაცო.

... „რამდენად ტენდენციურია ეს ორგანიზაციები იქიდანაცა სჩანს, რომ სომეხს ყარაბახიდან, ვანიდან, ეჩმიადინიდან, სათათრეთიდან და სხ. ყველას წმინდა სომეხად სთვლის და არა ჰყოფს ჯგუფებად; ამავე დროს ქართველებს ჰყოფენ: ქართველებად, იმერლებად, გურულებად და სხ. უცოდინრობის საქმე შეუძლებელია ეს იყოს, რადგანაც თბილისში ვინ არ იცის, რომ შუშელ და ეჩმიადინელ სომეხთა შორის მეტი განსხვავებაა, ვიდრე ქართლებსა და იმერელს შორის. ესევე ტენდენცია უმწვერვალესობას იქ აღწევს, სადაც ასიათასი ქართველობა 66,000-მდე დაჰყავთ“...

ნუ თუ ამის შემდეგ ქვებიც არ ალაღადებინაო, სწერს ავტორი. ახლა სომეხთა „მეცნიერთ“ და მათ ლაქია მეტიჩარა ქართველებსაცა ჰკითხეთ, თუ „მეცნიერულად“ არ დაგიმტკიცონ, რომ ეს ასეც უნდა იყოსო.

უკანასკნელი ამბები

მეფის მოადგილის საბჭოში. ქუთაისის გუბერნიის თავ.-აზ. წინამძღოლმა თ-დ დ. ო. ნიჟარაძემ დღევით აცნობა ჩვენს რედაქციას, რომ, „ზაკ.

რჩის“ 71 ნომერში შეცდომითა აღნიშნული, ვითომ საერობო დაწესებულებათა შემოღების საჭიროება მხოლოდ თბილისის გუბერნიის გადასახადების შემტანთა წარმომადგენლებს განეცხადებინათ. ეს საჭიროება ერთხმად აღიარა ყველა გუბერნიის და აგრედვე „ჩერნომორსკი გუბერნიის“ წარმომადგენელმა ბ. შჩერბინამ. ეს მოხსენება შემუშავებული იყო წარმომადგენელთა კერძო თათბირზე. იგი წაიკითხა ნამესტნიკის საბჭოში თბილისის გუბერნიის თავ.-აზ. წინამძღოლმა თ-დ კ. აფხაზმა და შეტანილია კრების ოქმებში.

25 მარტს არჩილ ჯორჯაძის წლის თავზე გადახდილი იყო პანაშვიდი, რომელსაც დიდი საზოგადოება დაესწრო. |პანაშვილის გათავების შემდეგ, კიდევ დიდხანს იღვწენ პატიოსან მამულიშვილის საფლავთან და თითქოს უკმაყოფილო დაიშალა საზოგადოება, რომ არც ახლა იყო წარმოთქმული სიტყვა, როგორც არ იყო დამარხვის დღესა.

27 აპრილს მოხდება კრება ქართველ სცენის მოყვარეთა ქართულ თეატრის დარბაზში. კრების მომწყობ კომისიამ შეატყობინა ყველა დაწესებულებათ და დრამ. საზოგადოებას.

გამოვიდა და ისყიდება დ. ჯანაშვილის წიგნი: 1) ქართული ეკლესიის გამოყოფა ბერძენთა ეკლესიიდან; 2) ქართველი ქალები. წიგნი სამას გვერდამდი არის, კარგადაა გამოცემული და ღირს თხუთმეტი შაური. გამოცემულია ი. კერესელიძის მიერ.

უთანხმოება „ნოვოე დელოს“ რედაქციაში. „რადგანაც შეუძლებლად მიგვაჩნია ვიმუშაოთ იმ გაზეთში, სადაც იურიდიულ რედაქტორ-გამომცემლად ბ. ცერელოვია, სარედაქციო კოლეგია ერთიანად თავს ანებებს ამ გაზეთში თანამშრომლობას“... ხელს აწერენ კოლეგიის მონდობილეობით: ს. ყარიბოვი, ნ. აუშტროვი და ლ. ყიფიანი — „დაუდევარი ლევანი!“

16 მარტს პეტერბურგში კ. ფოცხვერაშვილისა და ცნობილი არხანგელსკის ლოტბარობით გამართული ქართული სასულიერო კონცერტი, როგორც გვწერენ, ბრწყინვალე გამარჯვებით დამთავრდა. კონცერტს დასწრებია რჩეული, საქმის მკოდნე საზოგადოება, დიდი ყურადღებით და აღტაცებით

მოუსმენიათ. თუმცა სასულიერო კონცერტზე ტაში აღკრძალულია, მაგრამ ამ დინჯ საზოგადოებასაც ვერ მოუთმენია და ტაშიც დაუკრავთ: სატახტო ქალაქის გაზეთები საყურადღებო რეცენზიებს ათავსებენ ამ კონცერტის შესახებ.

ძვირფასი სამარე

ყოველ ერსა აქვს ძვირფასი სამარე, სამარე თავის საუკეთესო შვილთა. მაგრამ უძვირფასეს სამარედ ერი სთვლის თავის პატრიოტთა სამარეს.

სიყვარულით უვლის, ჰპატრონობს და მუდმივ იგონებს მას.

ასეთია სამარე დიდ ქართველ პატრიოტისაც ა. ჯორჯაძისა, რომლის ხსოვნას ქართველმა საზოგადოებამ, მისი სიკვდილის წლის თავზედ, წარსულ კვირას, პატივი სცა და სიყვარულით მოიგონა.

არც ქართველ ერს დაავიწყდება ეს სამარე— სამარე ა. ჯორჯაძისა როგორც გულწრფელი პატრიოტისა.

საქართველო, ქართველი ერი!
 აი მისი მუდმივი ფიქრები.
 ქართველ ერის თავისუფალი ზრდა-განვითარება,

საქართველოს ცხოვრების მოწყობა-გამაგრება!
 აი მისი წმიდათა წმიდა, რომლისთვისაც იგი დაულალავად იბრძოდა, სწერდა, შრომობდა, იტანჯებოდა.

ჩაუკვირდით მის მრავალ ნაწერებს და თქვენ თვალწინ გადაგეშლებათ ნათელი სულისსკვეთება ნამდვილ ქართველი პატრიოტისა.

ა. ჯორჯაძეს ყველაფერი მიაქვს ქართველ ეროვნულ იდეის განმტკიცების საკურთხეველზედ. იბრძვის ქართულ ტერიტორიის მთლიანობისათვის.

იბრძვის ქართველ ვაჭრობა-მრეწველობის აღორძინებისათვის.

იბრძვის ქართველ მშრომელ ხალხის ცხოვრების პირობათა გაუმჯობესებისათვის.

ამისათვის ბევრჯელ სცდილობს: შეარიგოს შეურთებელი, მოარჯულოს ურჯულო, გაამხნეოს მშრომელი, გაამამაცოს ლაჩარი.

სკდილობს სოციალიზმიც კი ეროვნულ იდე-
ის განმტკიცებას დაახმაროს!

ა. ჯორჯაძე თავით-ფეხბმდე ქართველი პატ-
რიოტი,

პატრიოტი - დემოკრატი.

მისი ტანჯვაც საშინელია.

იგი იტანჯებოდა, რომ დღევანდელ ჯგუ-
ფობრივ დაქუცმაცებას ეროვნულ საქმიანობისათვის
ზიანი მოაქვს და მუდმივ, დაუინებით მოუწოდებდა
მოპირდაპირებს:

შეთანხმდით!

და ამ შეთანხმების იმედით სიკვდილამდის ოც-
ნებობდა.

იგი იტანჯებოდა, რომ აქამდის ახალი წმინდა
ეროვნული შეჯგუფება იგვიანებს და ამით დიდ
უკულმართობას ჰბადებს ქართულ ცხოვრებაში:

„ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ეს (დაგ-
ვიანება) არის დიდი უკულმართობა და ღრმა ანო-
მალია“ -ო, სწერდა უკანასკნელ წლებში ა. ჯორ-
ჯაძე.

ერთი სიტყვით, ჩვენ წინ იშლებოდა ტანჯული
სული და გული პატიოსან ქართველ პატრიოტი-
სა.

სული და გული გამსქვაოლული უსაზღვრო სიყ-
ვარულით ქართველ ერის და საქართველოსადმი...

რაც უნდა სთქვან მისმა მოწინააღმდეგე-
მა, როგორც უნდათ ახსნან და განმარტონ ა.
ჯორჯაძის შრომა, მწერლობა, მოღვაწეობა მისმა
დღევანდელმა „თანამოაზრებმა“, იმას ვერ ამოფ-
ხვრიან, რომ იგი იყო ჯერ ქართველი პატრიო-
ტი.

ამის საბუთები მის მრავალფეროვან და საყუ-
რადლებო ნაწერებში მრავლად მოიპოვება.

აი რატომ, ქართველ ერისათვის ძვირფასი უნ-
და იყოს ხსოვნა ამ, მისი საუკეთესო შვილისა, აი
რატომ ძვირფასია ის მისი სამარეც, რომლის გარ-
შემო იყრის თავს მთელი ქართველი ერი და მისი
პარტიული მისაკუთრება არავის შეუძლიან. იმ სა-
მარეში მარხია ერთ-ერთი დიდი პატრიოტი ქარ-
თველი ერისა - ა. ჯორჯაძე.

ეკალი.

ბიბლიოგრაფია

ჟურნალ „განათლების“ უკანასკნელ ნომერში შემდე-
გია დაბეჭდილი ჩვენი პატივცემული თანამშრომელის ნა-
წარმოებზე.

ალ. ფრონელი. „მთის არწივი შამილი“. ისტო-
რიული ამბავი. უურ. „კლდის“ გამოცემა.

არა მგონია ქართველ შეგნებულ ზირთა შორის მ-
იძებნებოდეს ისეთი ადამიანი, რომელსაც არ წაეკითხოს
ბ-ნ ფრონელის „ამბავება ვახუთისა“ და „მთიულეთი“.
არა მგონია თვით მკითხველს არ განეცადოს ის ღრმა
და ძვირფასი განცდანი, რომელიც თვით ბ-ნ ფრონელს
განუცდა; ისიცა მრწამს, რომ მკითხველი, უეჭველად,
ორ აბოლს ცრუმს მაინც დააფრქვევდა იმ წარსულს
დროს, როდესაც, ერთი ქართველის თქმისა არ იყოს
„ჩვენც კანნი ვყოფილვართ თურმე და ქუდიც თავზე
გვხურებია“.

ამავე მადლიან კლმის პატრონს ეკუთვნის ამ მ-
ლე ხანში გამოცემული პატარა წიგნაკი სათაურით: „მთის
არწივი შამილი“. ბ-ნი ფრონელი მხოლოდ ისტორიული
ამბის მთხრობელი არ არის; იგი ამასთანავე ნიჭიერი
მხატვარია, რომელსაც ძალ-უძის სათლად, ცხოვლად და-
გვისტოს რომელიმე სურათი, რომელიც მკითხველს გა-
იტაცებს, დაატკბობს. მშვენიერი, ტკბილი ენა გვიბლავს
და უერთა სმენას გიტკბობს. მწუბრად, მარტივად მი-
დინარეობს ღამაზი ქართული. მე შენ გეტყვი სადმე
წაწყდება ენა მისატკეს სიტყვას!

როდესაც ბ-ნი ფრონელი მთის არწივის შამილის
ამბავს მოგვითხრობს, მკითხველი გრძობს, რომ თვით
დაწერი განიცდის შამილის არწივობას, ესმის მას მისი
დადი, ამაყი ბუნება. მისი ვაჟკაცობა იტაცებს, მისი
უბედურება აღონებს. აკერ რა თავისუფლად, ამაყად ამზ-
რტანულად დასცურავს ცის სივრცეში მთის შილი არწი-
ვი! მას დედა-მიწა ქალამხად არ მაჩნია და ცა ქუდად.
ღამაზია ეს ნაჯარდობა, ღამაზია არწივი ყოველი თავისი
მიხვრ-მოხვრით, მაგრამ დასე მუხთაღს ბედა! არწივს
ცალი ფრთა მოსტეხეს; იგი არ შეკრთა. მისებრ ჩვეუ-
ლი სიამაყით მწვერვალს მთას მაიშურა, მტერს თავი მი-
აფარა და მხოლოდ იქ ამოსკდა გულის სიდრმიდგან ვაჟ-
კაცური გმინვა. ეს გმინვა ავტორისათვის გაუგებარი არა
ჩნება, მის გულს ღრმად ჩასწვდა იგი და თავისი ზირ-
წყლიანი ერთი მკითხველის გულის სიდრმეშიც ჩაწვდი-
ნა. მაგრამ გმირი რის გმირია, თუ იგი ასე მალე დაე-
მონება ბედის ჩარხს!.. და აკი შამილიც არ დაემონა.
არწივი მალე გასწორდა წელში, კვლავ შემოტყვრა ძლიე-
რი ფრთა ფრთას და კარკეცებული სიმხნევით, თავ-
გამოდებით კვლავ მოკვლინა თავის დაუძინებელს მტერს.
დიდ ხანს, დიდ ხანს იბრძოდა იგი სამშობლსათვის;
ერთი მუჭა რაზმით შედარებით მტრის რაზმთან დიდ
ხანს იცავდა შამილი ამაყ მთის თავისუფლებას, მაგრამ
„დიდი რუსეთი და შპირი დადესტანი საჭიდაოდ რომ
გამოვიდნენ და როგორც ეტეობოდათ ერთმანეთის ზი-

რის კონცხას არ აზიარებდნენ, ადამიანს ზღაპრული სურათი გადაეშლება თვალწინ. ჩრდილოეთიდან ბუშბერაზი, ას თავიანი ბაე-ბაე მღვრიე მოაჯღაჯუნებდა ბარკლებს, სამხრეთიდან ეტებებოდა მართალია ქურციკით მარდი, მაგრამ მჭლე და სუსტი მთიულეთი. აბა სად გოლიათი და სად მწეემსი! საკვირველი იდეასაც მხოლოდ ისაა, როგორ გაუძღო გოლიათს მწეემსმა მთელი ნახევარი საუკუნე და ჰირველ შეტაკებაზე როგორ არ გაწედა წელში!“

მართლაც და საკვირველია!

მაგრამ არწივი მაინც იძლია სამუდამოდ.

— „20 ივლისს გრაფ ვორინტოვის რაზმი დაბრუნდა ს. გერეზელს, სადაც აღნაფერა შიში არ მოკლდათ... ახალმა ტაქტიკამ სული შეუხუთა მთას და, როგორც ზემოთ მოგახსენეთ, უკანასკნელად ბაწრის წვერი მისწია ბარათისკომ 2ხ აგვისტოს 1895 წელს გუნაბის მთაზე და მთის, არწივი შამილი გალიაში გამოამწეველია.“

ამბობს ბ-ნი ფრონელი.

მთელი წიგნი კატაგებით იკითხება; ჰირველ სიტყვიდან ბოლო სიტყვამდის ეს წიგნი ბევრს რამეს ატრიალებს შეიხვეულს.

სასურველია მხოლოდ, რომ თავისი მადლიანი კალმის ნაწარმოები ბ-ნი ფრონელმა ხშირად მიაწოდოს ქართველ საზოგადოებას.

ნ. ბ — ძე.

ჩვენს ფოსტა

უკანასკნელ დროს მწერლობის ჟინმა ისევ წამოუქროლა ქართველ ახალგაზრდობას და მუდამ-დღე მოგვდის „პოეზია“ და „პროზა“. რადგან კერძოდ პასუხის გაცემა ძნელია, უყურადღებობა კი შეურაცხყოფელი, ჩვენ ისევ ჟურნალით ვუპასუხებთ:

ლანჩხუთელი ოკოკს (?) ვერ გაგებდეთ მთლად დაბეჭდვა საცენზურო მოსაზრებით, და ამიტომ ვბეჭდავთ შემოკლებით:

მეაბრეშუმეთა საყურადღებოთ!

არსებითად რომ ჩაუყვირდეთ ცხოვრების უფსკრულოს, დავრწმუნდებით რომ, უმთავრეს ადგილს მოქმედებისას იჭერს ხალხი—მასა დემოკრატია (გლენობა და სოფლოვნი აზნაურნი.) ხალხი, კვარცხლობეკია ბურჟუაზიული კლასის არსებობისა.

მე თამამად ვიტყვი რომ; --მთელი მსოფლიოს მმართველთა ჩარხი ბრუნავს ხალხის სულის სიძლიერით.

მოდრობს ქარხანა -- ხალხით!

მუშავდება მიწა -- ხალხით!..

აგებენ შენობებს -- ხალხით!

მაგრამ ცხოვრებაში ერთი ფრიად მნიშვნელოვანი რამ იჩრდილება; და ეს არის თანამედროვე დედაკაცის ფიზიკური შრომა...

სოფლის ოჯახის კაცს მიწის დამუშავებისა და სახამთრო შემის მომზადების მეტი არა ეზრუნება რა.

სხვა ეველაფერი ოჯახის დედა-ქალის ხელსაქნარი არის. მაგალითად: უმთავრესად ბავშვების აღზრდა, საყოლის მოვლა გამრავლება, სადილ-ვახშმის კეთება, ქმრის სამსახური, კრა-კერვა, დაბან-დარეცხა და სხ. ერთის სიტყვით რომ, გაეზომოთ ქალ-კაცის შრომა თუ არ მეტი ზომიერი გამოვა ხოლმე.

ამასან ქალები მომეტებით სიყოჩაღეს იჩენენ აბრეშუმის მოყვანაში. თუ კი თესლი უტყუარი შეხვდა უსაცილოთ ერთი ქალი მოუვლის ერთ კარობკას ე. ი. შვიდ მისხალ აბრეშუმს.

შვიდი მისხალი თესლი, თუ ის მოყინული ან შეუშავდებელი არ არის ქმნის სამ ფუთ პარკს, და ასე ამ რიგად ქალი ამ ფრიად ნაყოფიერი შრომით უთანასწორდება მამა-კაცს შრომაში. ამიტომ ჩვენ მოუწოდებთ მეაბრეშუმეებს რომ „პასხალიდის“ ფირმის აკენტების მეტს ნურვის ენდობიან, რათა არ მოსტყუდნენ შეუმოწმებელ და მოყინულ თესლით.

ლანჩხუთელი ოკოკი.

ტალღას: „წყალი“ და „ქარი“ თქვენს ლექსში ძალიან შეხმატკბილებულან, ვეპვთ, რომ მწერლობაში „წყალი“ და მოსაზრებაში „ქარი“ ესევე შეგიხმატკბილებიათ... თუმცა ლექსი ცელქი და მალხაზია.

საირხელ მაროს: „მაგრამ კვლავ მაინც შენ მეყვარები, შენთვის მოვიკვლავ საბრალო თავსა“.

ჩვენ არ ვიცით რა საშუალებით აპირობთ თავის მოკვლას, ჩვენი რჩევა კია: „კლდიდან“ გადავარდეთ

ნიკოლოზ ხუჭუას: „ობლად ვძრწვივარ ბნელ მიდამოში აქაც ყოველი მომავლდება... (?) მაგრამ იმედი... ისევ იმედი“.

— სულ ტყუილი იმედია!

რედაქტორ-გამომცემელი

რ. გაბაშვილი.

ყოველდღიური საკლიბიკო და სალიტერატურო გაზეთი

„იმერეთი“

ახლის რედაქციით და თანამშრომლებით.

მიიღება ხელის მოწერა 1914 წლისათვის. გაზეთის ფასი: ერთი წლით—7 მან. ნახევარი წლით 4 მან. ერთი თვით—80 კ. ცალკე ნომერი ერთი შაური.

ადრესი: Кутаисъ, редакція газ. „Имерети“.

ყოველკვირეული სამხატვრო-საღიგობრო, სათეატრო და საზოგადოებრივი შინაარსის სურათებიანი ჟურნალი

„თეატრი და ცხოვრება“

ჟურნალს საგანგებო თანამშრომელ-კორესპოდენტები ჰყავს რუსეთსა და საზღვარ-გარედ. ჟურნალში თანამშრომლებენ ცნობილი მწიგნობარნი, მუსიკოსნი, დრამატურგნი, მგოსანნი, და მხატვარ-ხელოვანნი. ჟურნალის ფასი: წლიურად 5 მ. (ამ წლის დამლევამდე—4 მ.) ნახევარი წლით 3 მან. ცალკე ნომერი ორი შაური. ფულის გადახდა ნაწილ-ნაწილადაც შეიძლება. ხელის მოწერა მიიღება ქართ. დრამატ. საზოგ. კანტორაში და იოსებ იმედაშვილთან („სორაბ-ნის“ სტამბაში).

1894 წლიდან

1914 წლამდის

საუკეთესო ღვინოდით ვლდება ღვინო

საზოგადოება „კახეთი“-სა

ტელეფონი: № 73 და 3—51.

თბილისი: გოგოლის ქუჩა 63 და ერევნის მოედანი.

განყოფილებანი: ბაქოში, ასხაბადში, ტაშკენტში, მოსკოვში, ბათომში, რასტოვში და სხ.